

ALINA MARIETA RUCĂREANU (MONAHIA ALEXANDRA)

University of Bucharest

VASILE VOICULESCU, EXISTENCE AND POETIC ESSENCE UNDER THE SIGN OF THE SYMBIOSIS BETWEEN NATION AND FAITH

Abstract: Vasile Voiculescu's work offers rich possibilities of analysis, thanks to its diverse topics. It is generally considered that his poems are predominantly of a religious nature; it is even sometimes emphasised that beyond his verses there lurks an authentic mystical experience, lived by the poet himself. Indeed, his connections with the movement "Rugul Aprins" and with its distinguished members represent the prerequisites of such a supposition. Without minimising the importance of the religious factor in Voiculescu's poetry and prose, it is important to underline an aspect of extreme importance for the appropriate understanding of their value: Christianity, in Voiculescu's view, and not only, is strongly imbued with a diffuse national element, which renders it particular in a special way.

Highly distinguishable are also a certain elegance of the verse, an exceptional way of employing the metres and a very acute sense of rhyme. Vasile Voiculescu's poetry may represent, from this perspective, a very good example of stylistic refinement. This could account for the increasing interest in his work.

The present inquiry means to investigate this rather delicate topic, starting not so much from the identification of a possible and natural influence of national movements of the time over doctor Voiculescu's work, but from the observation of a subtle, but efficient, "nationalisation" of religious topics in his poetry. Vasile Voiculescu's religious poetry does not contain patriotic accents, does not provoke national-spiritual revolutions, but is characterised by the existence of a rich background of Christian elements, particularised in the Romanian context, but uncorrupted by any sorts of nationalist tendencies. Maybe this is the reason why Voiculescu's poetry presents certain resemblances with the Byzantine mystical literature, rather than with the religious-national approach, so prevalent in the interwar Romanian literature.

Keywords: God, Vasile Voiculescu, poetry, faith, country, nation.

Introducere

Astăzi poezia nu mai este citită, operele clasicilor poeziei românești au devenit subiecte de discuții sterile, prilej de manifestare a unei lovcități pseudo-critice, lipsite de consistență și de vreun efect constructiv. Metafora este invadată de jargonul fără noimă, epitetul elegant este retrogradat de invectiva impertinentă, ritmul și rima sunt umbrite de platitudinea limbajului de lemn. Mai mult decât atât, incisivitatea mesajului poetic, pe cât de subtilă, pe atât de eficientă și percutantă se pleacă în fața clamărilor încropite ad-hoc și aruncate cu ură și părtinire pe la toate colțurile pseudo-mediei autohtone. Dacă fiind această situație, a vorbi despre poezie, mai mult, despre poezie religioasă de cea mai înaltă ținută, este un risc, însă unul ce trebuie asumat. Vasile Voiculescu și l-a asumat la vremea lui, oferind o alternativă elegantă în fața ofensivei unei poezii religio-patriotarde. De ce nu ne-am asuma și noi astăzi acest risc, militând pentru punerea în valoare a elementelor unei poezii a echilibrului într-o epocă a lozincii și sloganului?

Crezul voiculescian - manifestare harică după modelul hristologic

Există în istoria culturală a fiecărei țări elemente cheie, considerate absolut necesare pentru creionarea oricărui demers formator, elemente a căror recurență le transformă în veritabile idei fondatoare. Între acestea, noțiunea de neam, asociată desigur patriotismului este, poate, cea mai des întâlnită și, în egală măsură, cea mai discutată și controversată. De la *ethos*-ul grec și *patria* latină, până la naționalismele ce au însoțit formarea statelor europene moderne, noțiunea de neam a reprezentat nu atât o abstractizare a unor valori comune, cu evidentă tendință de perenitate, ci, mai degrabă, un ideal de la care se revendică toate trăsăturile unui popor anume.

Cazul românesc, departe de a fi unul special, se încadrează întru totul în această dinamică a așa numitelor idei fondatoare, utilizând noțiunea de „neam” ori de câte ori a fost necesară afirmarea și conturarea identității. Primele elemente de acest tip apar odată cu promovarea unității naționale, la începutul secolului al XIX-lea. Pe tot parcursul acestui veac atât de zbuciumat, „neamul românesc” s-a afirmat ca principalul subiect al literaturii române, cunoscând valențe și abordări care merg de la evocarea unor origini aproape legendare, până la exacerbarea unor virtuți și trăsături naționale excepționale. Aceeași trăsătură se poate constata, de altfel, în toate literaturile țărilor din arealul balcanic și nu numai. Ideile iluminismului și ale Revoluției franceze reușeau să impună, în locul vechilor principii de unitate ecleziastică, germenii unității naționale, determinată mai degrabă de identități culturale, decât de împărtășirea aceleiași credințe. Cu toate acestea, elementul religios nu și-a pierdut întru totul valoarea și importanța, însă a suferit o transformare radicală: tot ceea ce presupune actul religios și manifestarea lui își pierde independența sau, mai precis, supremația unificatoare, devenind doar un simplu aspect al unei realități etnice distincte. Altfel spus, națiunea conturează și fixează religia și nu invers. În chip firesc, elementul național impregnează sentimentul religios, particularizându-l până la scindarea totală de originile sale. Chiar și astăzi, când vorbim mai mult despre o religiozitate estompată, decât despre un sentiment religios viu și activ, ea se manifestă mai degrabă ca expresie a unor trăsături etnice (de tipul creștinismul românesc, creștinismul slav, creștinismul grec), decât a unor fundamente unitare, revelate.

O astfel de transformare a oferit acces literaturii, creației artistice la un fond de inspirație rezervat secole de-a rândul spațiului exclusiv bisericesc. Mai mult, temele religioase integrate în sfera cultural-artistică s-au impus nu atât prin profunzimea lor, cât mai ales prin capacitatea de a se plia pe subiecte cheie în epocă. Astfel, lupta pentru dobândirea independenței naționale și pentru afirmarea națională devine sfântă, neamul, patria se impregnează și ele de aceeași „sfînțenie”, mai mult sau mai puțin evidențiată, în funcție de dinamica mentalităților. Literatura celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea constituie cel mai bun exemplu în acest sens. De la pașoptiști, trecând prin clasicii literaturii române și până la începutul modernității, subiectul neamului și al religiozității ocupă un loc de frunte. Desigur, abordarea nu este unitară, nici n-ar putea fi vreodată astfel, de vreme ce ea este determinată exclusiv de evoluția mentalităților. Sunt extrem de rare cazurile în care se poate vorbi despre o creație literară religioasă românească fără vreo legătură cu ideea de neam. „Românul s-a născut poet”, după cum „românul s-a născut creștin” sau „limba română s-a născut în tinda Bisericii” sunt doar trei sintagme dintre multele generate de această abordare. Fără a discuta veridicitatea acestor afirmații, se cuvine să reținem doar faptul că cele două planuri – al religiosului și al elementului național – s-au impus în poezia românească, mai ales în perioada dintre cele două războaie mondiale, ca principalele subiecte de creație. Fie că vorbim despre un creștinism național, ca la Octavian Goga sau Nichifor Crainic, fie despre unul cosmic, dar cu evidente influențe etnice, ca la

Lucian Blaga, elementul religios național și-a făcut simțită prezența în modul cel mai percutant cu putință.

Există totuși câteva excepții importante, fără a reprezenta totuși abateri de la paradigma oferită de această simbioză dintre religios și național. Cea mai importantă dintre acestea, considerăm noi, o reprezintă poezia lui Vasile Voiculescu. Deși contemporan cu două dintre cele mai interesante mișcări de afirmare a identității naționale – naționalismul de dreapta cu derapajele extremiste ale Mișcării Legionare și naționalismul de stânga, paradoxal anti-stalinist, susținut de Gheorghe Gheorghiu Dej – Vasile Voiculescu este creatorul unei poezii mai degrabă religioase integratoare, decât al uneia integrate în ideologiile epocii.

Prin cuprinderea domeniului poeziei în axa religiozității creștine, poetul reușește afirmarea ideii de naționalitate prin creionarea unor nuclee importante de mare originalitate. Voiculescu își plimbă în peregrinarea lui prin viață, învăluită în ștergarul de aur al poeziei, o durere a neamului. Poezia lui este o oază de binecuvântare literară, în pustiul propriei noastre conștiințe, îmbibate de negura necunoașterii și ne apare ca o transpunere a unui patos interior, ca un credo personal izvorât dintr-o experiență individuală veritabilă. Expresia aceasta o redă poetul în versuri de o rezonanță deosebită:

*Cerească floare, albă, strălucită,
Cu blând miros de rai, e Poezia.
Sămânța ei de îngeri e zvârlită
Și brazdă caldă-i copilăria. [...]*

*Ca o fâneață pururi înflorită
Îmbălsămat e sufletul de floare
Și-n toată lumea zboară risipită
Mireasma-i dulce, binefăcătoare. (Poezia) (Vasile Voiculescu, 1999, p. 55)*

Vasile Voiculescu a dorit permanent să-și verse neîmpăcarea cu sinele pentru împăcarea cu Dumnezeu. *Chipul divinității*, pe care Vasile Voiculescu l-a văzut cu privire și percepție de copil, l-a călăuzit în trecerea lui de la *existență* la *viață*. Poetul a recunoscut toată viața lui acest *chip divin* și l-a avut mereu sălășluit în suflet, de unde a primit putere de jertfă și iubire:

*Mângâietorule încununat de spini,
Oricâte amărăciuni am înghițit pe cale,
Mi-s încă stupii sufletului plini,
De toată mierea amintirii Tale. (Iisus din copilărie) (Vasile Voiculescu, 1999, pp. 315-316)*

Amplitudinea operei voiculesciene și evoluția stilisticii sale ne îndreptățesc să vorbim despre o veritabilă *ars poetica* voiculesciană. Lectura atentă a poeziilor sale ne determină să identificăm principalele trăsături comune ale acestora: rafinatul și discretul recurs la elementul clasic (vorbind fie de sursele de inspirație, fie de versificație), tușeele subtile cu accente populare, sesizabile mai ales în poeziile din perioada 1927–1939, elementul religios ca factor definitoriu al poeziei voiculesciene, cu precizarea că utilizarea imaginilor religioase nu suferă în niciun fel de dogmatism.

După ce a trecut atât de frumos pe poteci liniștite de esență literară, Voiculescu ne determină să îl urmăm pe acele trasee ale împlinirii sale ca om și, nu în ultimul rând, ca artist de elită, care își țese impresionanta experiență de viață și literară pe urzeala trainică a Sfintei Scripturi, ce s-a întrepătruns cu tradițiile poporului român, dând astfel suflu de viață unor „scoarțe” literare, create în duh, asemănătoare unor icoane îndemnătoare la a le privi cu ochiul sufletului, în bucuria „logodnei contemplației noetice”. (Valeriu Anania, 2008, p. 83)

Primatul credinței: o abordare originală a actului poetic

Acest poet credincios, înzestrat de Dumnezeu cu o „cumințenie” nativă, hrănit din rândurile Sfintei Scripturi cărora le dă forme stilistice de parabole și alegorii, se întoarce întotdeauna la sufletul strămoșesc, de unde a știut întotdeauna să se adape și să reînvie frumusețea credinței acestui neam prin poeziile lui de o inegalabilă forță interioară. Poetul reușește într-o manieră unică să stabilească o simbioză între suflet și vers. Poezia lui a devenit astfel o oază de binecuvântare pentru cei ce caută dincolo de sensul înșelător al vieții o altfel de „viață”. „Poetul se simte un diamant spălat de Mâna Domnului în apele eternității (imagine de superbă plasticitate ce traduce fragilitatea și frumusețea ființei umane, aurorală prezență a omului), un arcuș purtat pe o vioară de Mâna lui Dumnezeu, un potir turnat de marele Faur”. (Iulian Boldea, 2005, p. 383)

Viața lui Vasile Voiculescu a fost profund ancorată, din perspectiva etapelor ei, în căutarea desăvârșirii, pe care a gândit-o numai în legătură cu Dumnezeu, descoperind Atotprezența Acestuia în nenumărate ipostaze epifanice. Năzuința integratoare ce pulsează atât în viața cât și în opera poetului dovedește permanența acestei unice idei, cu toate că ea este exprimată în diferite modalități, conferind putere și sens existenței sale, ce ar putea fi calificată drept monotonă la o enumerare succintă de fapte și titluri.

În acest sens, ne apare relevantă mărturisirea sa: „Viața și poezia mea, din nefericire, au curs strâns împletite”. (Vasile Voiculescu, 1993, pp. 28-29) Nefericire, deoarece poetul a fost îndemnat de căutările sale în domeniul credinței să-și formuleze universul literar ca o mărturisire sinceră a frământărilor dramatice provocate de distanța dintre efemeritatea omului și Dumnezeu, care este de fapt, singura șansă de împlinire umană. Nefericire, de asemenea, deoarece Voiculescu și-a trăit istoria vieții sale atât ca o creație a sa, cât și din perspectiva unei încântătoare plămădiri divine, dar și a unei binecuvântate dependențe față de Creatorul tuturor.

Călătorind de-a lungul unui traseu în spirală, poetul nostru, a cărui ființă poetică a fost echilibrată de *medicul* din ea, a reușit să parcurgă un drum în care a acumulat dulcele și amarul din cultura universală, dar, la finalul vieții, a poposit pe pragul ei spre trecerea în eternitate cu adevărul cel simplu descoperit în copilăria lui fermecătoare, trăită în atmosfera ancestrală a tradițiilor românești, marcată de fiorul alinător al credinței strămoșești. Toate faptele sale, decantate, au devenit poezie. Se dovedește încă o dată, prin puterea exemplului voiculescian, cum faptele vieții se pot transpune în fapte de artă, cum diversele fapte petrecute în conjuncturi spațiale și temporale diferite devin, în tumultul creației, pretextul ilustrării prin imagine și metaforă a unor suberbe idei.

Experiențele trăite, bazate pe diverse interferențe doctrinare l-au condus pe [Voiculescu](#) către Ortodoxie, determinându-l să afirme că la cele două laturi „de jos”, „dimensiuni pasionale” – „bucuria și durerea” - trebuie percepută și o a treia, „înălțimea, dimensiunea spiritualității” și, prin transfigurare, să se treacă în „a patra dimensiune metafizică, în extaz și sfințenie”. (Valeriu Anania, 1983, p. 227)

Poezia voiculesciană, rezonanța poetică a unui fior dimensional existențial

Pentru întreaga noastră spiritualitate, Vasile Voiculescu nu este doar un excepțional reprezentant al condeiului, cu implicații consistente atât în poezie, cât și în proză. El este, așa cum am mai specificat, un veritabil trăitor al revelației divine, pe care a dorit și a reușit să ne-o transmită pe calea atemporalității.

Ca să nu ne înscriem pe calea săvârșirii păcatului secolului nostru, care este „uitarea”, după cum considera un mare gânditor francez, Olivier Clement, suntem datori să îi trezim pe oameni, „altfel devenim somnambuli” și riscăm ca „această uitare, devenită colectivă”, să

deschidă „drumurile decăderii”. (<http://www.crestinortodox.ro/religie/rugaciunea-sfantului-efrem-sirul-talcuita-olivier-clement-69396.html>)

Putem spune cu certitudine că neasumarea mesajului transmis de marele nostru poet poate fi considerat „un păcat” raportat la evoluția noastră spirituală, dar și un abis cultural care nu suportă regrete.

Vasile Voiculescu își căuta sensul poetic încercând să rețină momentele abisurilor spirituale. „Pe orizontală, Voiculescu a comunicat cu semenii, prin condei ajutându-i cu timp și fără timp să devină mai bogați sufletește, iar pe verticală, s-a înălțat în permanență spre Divinitate, rezultând poate cel mai frumos tip de comunicare cruciformă din spațiul spiritualității românești. A experimentat mereu în opera sa călătoria de la cuvântul scris la metanoia. A parcurs cu însetare etapele cunoașterii catafactice și apofatice, ajungând să-și trăiască viața cu o credință eshatologică de nezdruccinat”. (George Grigoriu, 2013, pp. 122-140)

Aprofundarea personalității voiculesciene relevă cititorului a perspectivă largă, ce acoperă atât viziunea umană, cât și pe cea literar-artistică. Astfel, deslușim un autentic și copleșitor model de urmat, pentru că, așa cum spunea Zoe Dumitrescu Bușulenga, „nu se poate trăi fără modele”, căci riscăm să pătrundă în mintea noastră „o confuzie absolut dramatică”. (<http://zoedumitrescubusulenga.wordpress.com/about/ganduri-catre-tineri-reflectii-despre-traditie-si-model>)

De asemenea, ni se dezvăluie și *sufletul literei*, evidențiat printr-o exprimare încărcată de frumos, ce a fost înlocuită astăzi de *beția de cuvinte*, care inundă tabloidele. Poetul a scris o poezie încărcată de o frumusețe, pe care Tudor Vianu a văzut-o ca provenind „din valorile ei de conținut”, căci, aprecia el, „a compune poetic înseamnă a gândi cu înălțime și noblețe”. (1979, p. 170) În viziunea comparativ-constructivă a lui Vianu, cunoaștem un Voiculescu „religios, în căutarea unui Dumnezeu transcendent, o ființă trăind în strânsă comuniune cu viața poporului ale cărui basme le transforma în simboluri grele de înțeles.[...] Voiculescu cugetă prin alegorii, prin parabole și apologuri, cu care el sporește vechiul tezaur al cărților sacre și al tradiției mistice, rămasă până astăzi principalul izvor al culturii lui”. (1979, p. 171)

Imaginile poetice arată asemenea unor clișee spiritualizate. Se observă o evidentă sensibilitate la elementul cosmic, pe care o putem sesiza și la Blaga, la care redarea abstractului și a tot ce însemna imaterial reprezenta aprofundarea nedefinită a senzațiilor, trăirilor și conjugarea lor, cu scopul de a face sesizabilă ideea dezmărginirii și a parcurgerii unor zone înconjurată de hotarele spiritualului. În poezia lui Vasile Voiculescu, asemenea *plasticizări* reprezintă priveliștea unui desen interior, care își face conexiunea cu peisajul redat printr-o putere de sugestie intens mărginită. La Voiculescu, sufletul nu-și află zone redemptorii, așa cum întâlnim la Blaga. Cutremurele interioare nu se exteriorizează. Cea care oferă mărturie este însăși poezia. Vasile Voiculescu a reușit să fie un poet autentic păstrându-și limitele la nivelul hotarelor aplecării spre Divinitate.

Valorizarea literară a consonanței dintre elementul religios și cel național

Fără a minimaliza importanța factorului religios în poezia și proza voiculesciană, se cuvine să subliniem un lucru deosebit de important pentru înțelegerea acestei opere la justa ei valoare: creștinismul, în viziunea lui Voiculescu, și nu numai, este puternic impregnat de un element național difuz, ce-l particularizează în mod deosebit.

Această particularizare nu scoate în evidență nici o pretinsă evlavie și presupusă apropiere de mistică a ethosului popular, nici vreo efuziune spirituală determinată de întâlniri excepționale, nici atitudini tranșante, bine delimitate dogmatic-doctrinar. Asistăm, mai degrabă, la o admirabilă punere în versuri a mentalității populare românești cu privire la creștinism. Poeziile lui Voiculescu sunt expresia unui spirit creștin popular extrem de simplu,

structurat binomic – jertfă / mântuire; moarte / viață; iubire / ură; credință / necredință; bine / rău. Apelul la elementele populare – creștine nu face decât să confirme acest lucru. Nu există la Voiculescu neliniști metafizice, precum la Arghezi sau Blaga, însă întâlnim adesea tendința dogmatizării, ca în cazul lui Crainic. Zbaterea poetică este adesea sinonimă cu indignarea în fața neînțelegerii, a nerecunoașterii și, implicit, a neasumării valorilor creștine și mai puțin rezultatul unei drame a cunoașterii.

Există, în altă ordine de idei, o profundă apropiere a poetului de divinitatea înțeleasă în primul rând ca persoană – Treime de Persoane, capabilă de comunicare și comuniune. La realizarea unei asemenea imagini, elementul popular contribuie simțitor. Poetul se întâlnește, spre exemplu, cu Îngerul Nădejzii, însă nu oriunde, ci la răscruce, recunoscută în tradiția populară ca spațiu de trecere între lumi. Odată stabilit acest cadru, imanentul și transcendentul nu mai reprezintă două realități distincte, ci două lumi care se pot întâlni, care pot coabita. Pe o asemenea osatură se pot construi o multitudine de imagini poetice, ce evidențiază valori religioase și morale creștine. Se observă însă o anumită sincopă în utilizarea acestor elemente populare în raport cu cele creștine. Niciodată acestea din urmă nu le asimilează pe primele, de unde se poate ușor constata faptul că poezia lui Voiculescu este numai la suprafață tradiționalistă. În profunzime, lirica autorului vădește o spiritualitate modernă, în permanentă evoluție. Nu există o ancorare solidă în tradiția populară, ci se merge, mai degrabă, pe ideea unui creștinism deopotrivă esențializat și doar formal adaptat la această tradiție. Spre deosebire de proză, unde elementul fantastic popular este extrem de pregnant, dar și de dramaturgie unde se poate observa o certă apropiere a autorului de spiritul autentic creștin, poeziile au totuși ceva din rigiditatea marilor opere clasice și din dramatismul romanticilor. Ethosul este preponderent folcloric și metafizic, pathosul este de factură romantică, iar rigoarea logosului îl apropie de clasicism.

Există, de asemenea, o tot mai accentuată preocupare pentru elementul național, prezent în opera voiculesciană. Interesul este, în bună măsură, determinat de investigații similare asupra unor contemporani ai acestuia, precum Crainic, Blaga sau Mircea Eliade. Dacă în fiecare dintre aceste cazuri s-au emis ipoteze variate, mergând de la postularea unui patriotism autentic, până la presupunerea și insinuarea unui naționalism cu accente radicale, la Voiculescu totul pare mult mai așezat, mult mai temperat, dar și mult mai confuz. Simplu spus: în ce constă acest element național? În creștinism? O astfel de poziție contravine chiar dogmei creștine și mărturiilor din Evanghелиi, potrivit cărora învățătura Mântuitorului Iisus Hristos este universală și nu circumscrisă vreunui areal teritorial sau etnic. Nu întâmplător, Voiculescu, sesizând acest aspect, este mai universalist decât toți ceilalți gândiriști.

Blaga încercase să identifice acest element într-o sinteză dintre tradițiile populare și învățătura creștină, însă numai parțial. La rândul său, Crainic încercase ceva asemănător, însă fără prea mare succes. Arghezi a preferat să joace rolul revoltatului dornic de cunoaștere, fără a-și asuma în vreun fel această spinoasă căutare. Nici în cazul lui Voiculescu lucrurile nu stau altfel. Spre deosebire de colegii săi de redacție, el înțelege că marea miză nu este aceea a găsirii unui element național creștin, ci în integrarea tuturor elementelor populare definitorii în spiritul atot-cuprinzător creștin. Aceasta este, în esență, marea realizare a operei lui Vasile Voiculescu și, totodată, elementul ce-l diferențiază radical de generația sa.

*Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/159/1.5/S/136077.

BIBLIOGRAFIE**Studii generale**

1. Anania, Valeriu. (1983). *Rotonda plopilor aprinși*. București: Editura Cartea Românească.
2. Anania, Valeriu. (2008). *Opera literară IX. Publicistica*, vol. 2, prefață de Ovidiu Pecican, cronologie Ștefan Iloaie. Cluj-Napoca: Editura Limes.
3. Boldea, Iulian. (2005). *Istoria didactică a poeziei românești*. Brașov: Editura Aula.
4. Vianu, Tudor. (1979). *Scriitori români din secolul XX*. București: Editura Minerva.
5. Voiculescu, Vasile. (1999). *Integrala operei poetice*. București: Editura Anastasia.

Articole

1. Grigoriu, George. (2013). "Spiritual evolution from communication to impartment in Vasile Voiculescu's work", în *TEO*. Arad: Editura U.A.V..
2. Voiculescu, Vasile, „Confesiunea unui scriitor și medic”, în *Gândirea*, Anul II, nr. 2/1993.

Webografie

- <http://www.crestinortodox.ro/religie/rugaciunea-sfantului-efrem-sirul-talcuirea-olivier-clement-69396.html>, consultat la 23.07.2014.
- <http://zoedumitrescubusulenga.wordpress.com/about/ganduri-catre-tineri-reflectii-despre-traditie-si-model>, consultat la 24.07.2014.